

Fizika K1A laborzh megoldások 2016. nov. 16.

Igaz-e, hogy ...

A válaszok csak egy magyarázó mondattal / képlettel együtt érnek pontot! (8 × 3 p.)

Mechanika/K1: ... ha van két egyforma hosszú és egyforma k rugóállandójú rugónk, és az egyiket a másik végéhez toldjuk, majd a végére akasztunk egy 20 dkg tömegű testet és rezgésbe hozzuk, akkor kétszer akkora lesz a periódusidő, mint amikor ugyanezt a testet csak az egyik rugóra akasztjuk?

Hamis, mert a sorosan toldott rugók rugóállandója fele lesz egy rugóénak, és mivel a periódusidő a rugóállandó gyökével fordítottan arányos ($T = 2\pi\sqrt{\frac{m}{k}}$), ezért a periódusidő $\sqrt{2}$ -szörösére nő.

Mechanika/K2: ... ha ugyanazzal a kötéllal ugyanakkora lengésidejű síkingát szeretnénk létrehozni a Holdon, mint a Földön, akkor a Holdon hatszor könnyebb testet kell a végéhez rögzíteni? (a Holdon a 'g' értéke a földi érték egyhatoda)

Hamis, mert a lengésidő nem függ a tömegtől ($T = 2\pi\sqrt{\frac{l}{g}}$).

~~**Optika/K3:** ... a $\lambda = 4 \cdot 10^{-5}$ cm hullámhosszú elektromágneses sugárzás a látható fény tartományába esik?~~

~~$\lambda = 4 \cdot 10^{-5}$ cm = $4 \cdot 10^{-5} \cdot 10^{-2}$ m = $4 \cdot 10^{-7}$ m = $4 \cdot 10^2 \cdot 10^{-9}$ m = 400 nm: igaz (390–780 nm a látható)~~

Optika/K4: ... virtuális kép esetén előfordulhat, hogy a képtávolság nagyobb, mint a tárgytávolság, de a kép kisebb, mint a tárgy?

Hamis, mert a nagyítás: $N = K / T = k / t$, ahol K : kép nagyság, T : tárgy nagyság, k : képtávolság, t : tárgytávolság (szerkesztésnél hasonló háromszögeket kapunk a megfelelő mennyiségekkel)

Egyenáram/K5: ... 4 db 120 Ω -os ellenállást össze lehet úgy kötni, hogy az eredőjük 120 Ω legyen?

Igaz: vagy 2-2 ellenállást először párhuzamosan kötve $\rightarrow 60 \Omega$, majd ezeket sorosan kötve; vagy 2-2 ellenállást először sorosan kötve $\rightarrow 240 \Omega$, majd ezeket párhuzamosan kötve.

Egyenáram/K6: ... 3 db 120 Ω -os ellenállást össze lehet úgy kötni, hogy az eredőjük legfeljebb 30 Ω legyen?

Hamis, mert a legkisebb eredőt akkor kapjuk, ha mindháromat párhuzamosan kötjük, ekkor $R_e = 120/3 = 40 \Omega$.

Hőmérséklet/K7: ... termoelem feszültsége lehűlési görbe mérésekor zérushoz tart, ha a melegpontot a jeges (azaz 0 °C-os) vízben lévő hidegpont mellé tesszük?

Igaz, mert a hideg- és melegpont közti hőmérsékletkülönbség zérushoz tart, és a termoelem feszültsége ezzel a hőmérsékletkülönbséggel arányos ($\varepsilon \sim T_M - T_H$).

Hőmérséklet/K8: ... ellenálláshőmérő ellenállása lehűlési görbe mérésekor zérushoz tart, ha jeges (azaz 0 °C-os) vízbe tesszük?

Hamis, mert $R(T) = R_0 (1 + \alpha (T - T_0))$, ahol R_0 a T_0 -hoz – jellemzően 0 °C-hoz – tartozó ellenállás, tehát jeges vízben az ellenállás R_0 -hoz tart. (Másképp ha zérushoz tartana, akkor 0 °C alatt negatív lenne az ellenállás, de negatív ellenállás nem létezik.)

Számolási feladatok:

Mechanika: ($g = 10 \text{ m/s}^2$ értékkel számoljunk!)

Függőlegesen fellógattunk egy 22 cm hosszú rugót, a végéhez erősítettünk egy 7 dkg tömegű testet, megvártuk, amíg beáll az egyensúlyi megnyúlásra, majd meghúztuk 5 cm-t lefelé és elengedtük.

Elhanyagolható csillapodású rezgőmozgás jött létre. Megmértük 4 rezgés idejét egymás után hatszor:

2,82 s   2,58 s   2,79 s   2,67 s   2,58 s   2,58 s

a) Számoljuk ki a rezgésidőt a 99%-os konfidenciaszinthez tartozó hibaintervallummal együtt! (4 p.)

Először osztjuk a mért időket 4-gyel: 0,705 s   0,645 s   0,6975 s   0,6675 s   0,645 s   0,645 s

az átlaguk $\bar{T} = 0,6675 \text{ s}$, $s_{\bar{T}} = 0,01129 \text{ s}$, a Student-paraméter $t = 4,032$, $\Delta T = 0,0455 \text{ s}$,

tehát $T = (0,6675 \pm 0,0455) \text{ s}$

b) Az átlagos rezgésidőből számoljuk ki a rugóállandót! (2 p.)

$$T = 2\pi \sqrt{\frac{m}{k}}, \text{ ahol } T = 0,6675 \text{ s és } m = 0,07 \text{ kg} \rightarrow k = 6,20 \text{ N/m}$$

c) Mekkora a rugóerő a rezgés egyensúlyi pontjában? (1 p.)

Egyensúlyban $F_r = mg = 0,07 \cdot 10 = 0,7 \text{ N}$

d) Mekkora a rugóerő a rezgés legalsó pontjában? (2 p.)

Az egyensúlyi megnyúlás $mg = k x_{es} \rightarrow x_{es} = 0,7/6,20 = 0,1129 \text{ m} = 11,29 \text{ cm}$,

a legalsó pontban a megnyúlás $x_a = 11,29 + 5 = 16,29 \text{ cm} = 0,1629 \text{ m}$,

$F_r = k x_a = 6,20 \cdot 0,1629 = 1,01 \text{ N}$.

A Student-féle t paraméter értékei P konfidenciaszintnél és N mérésszámnál

N \ P	0,8	0,9	0,95	0,975	0,99	0,995
4	1,638	2,353	3,182	4,176	5,841	7,453
5	1,533	2,132	2,776	3,495	4,604	5,598
6	1,476	2,015	2,571	3,163	4,032	4,773
7	1,440	1,943	2,447	2,969	3,707	4,317
8	1,415	1,895	2,365	2,841	3,499	4,029

Optika:

Egy 2 m mély, olajjal teli medence alján van egy reflektor, aminek állítható a dőlésszöge a medence aljához képest. Azt tapasztalják, hogy 47° -nál van a határ (a medence aljához képest), amikor a fény már kijut a medence aljáról.

a) Rajzoljuk le a sugármenetet (jelöljük meg a megfelelő szögeket), és számoljuk ki az olajnak a levegőre vonatkoztatott törésmutatóját! (3 p.)

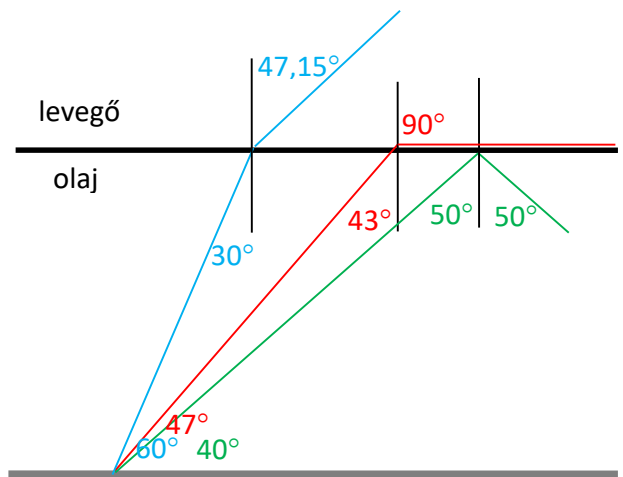
Ez a teljes visszaverődés határszöge, a rajzon piros.

A beesési szög $90^\circ - 47^\circ = 43^\circ$,

$$n \cdot \sin 43^\circ = \sin 90^\circ = 1 \rightarrow n = 1,466$$

b) Mi történik, ha a reflektor a medence aljához képest 40° -ra van állítva?

Rajzoljuk le a sugármenetet is a megfelelő szögek megjelölésével! (2 p.)

A beesési szög $90^\circ - 40^\circ = 50^\circ$ nagyobb a határszögnél, tehát a fénysugár visszaverődik az olajban.
A rajzon zöld.

c) Mi történik, ha a reflektor a medence aljához képest 60° -ra van állítva?
Rajzoljuk le a sugármenetet is a megfelelő szögek megjelölésével!

(2 p.)

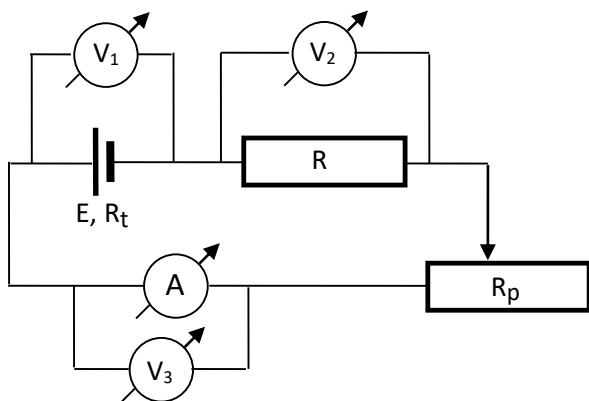
A beesési szög $90^\circ - 60^\circ = 30^\circ$ kisebb a határszögnél, tehát a fénysugár kilép az olajból és megtörik:
 $n \cdot \sin 30^\circ = \sin \beta \rightarrow \beta = 47,15^\circ$
A rajzon kék.

d) Mennyi a fény sebessége az olajban?

(2 p.)

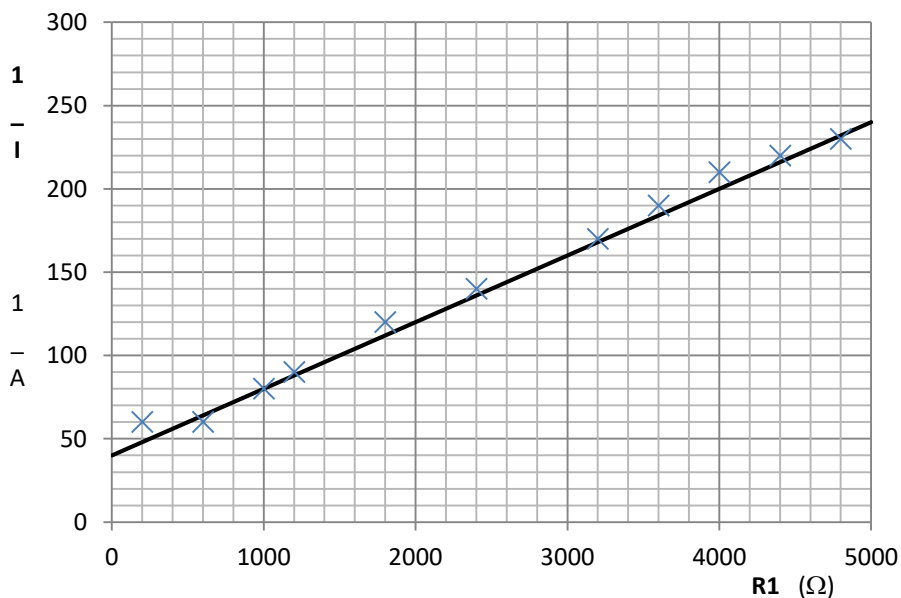
$$v = c / n = 3 \cdot 10^8 / 1,466 = 2,05 \cdot 10^8 \text{ m/s}$$

Egyenáram:

Az ábra szerinti áramkörben a telep elektromotoros ereje és belső ellenállása ismeretlen, az állandó ellenállás értéke $R = 800 \Omega$, a potenciométer összellenállása $R_p = 5000 \Omega$, a műszerek ideálisak.

A diagramon a mért áram reciprokát ábrázoltuk a potenciométer R_1 ellenállásának függvényében ($1/I$ 1/A-ben, R_1 Ω -ban van ábrázolva).

a) Olvassuk le a diagramról az egyenes meredekségét mértékegységgel együtt!

(2 p.)

az egyenes meredeksége $a = \Delta(1/I) / \Delta(R_1) = ((240 - 40) \text{ 1/A}) / (5000 - 0) \Omega = 200/5000 \text{ 1/(A} \cdot \Omega) = 0,04 \text{ 1/V}$.

b) Számoljuk ki a telep elektromotoros erejét!

(1 p.)

A meredekség $a = 1/E \rightarrow E = 1/a = 1/0,04 = 25 \text{ V}$.

c) A tengelymetszetből számoljuk ki a telep belső ellenállását! (2 p.)

$R_1 = 0$ -nál a diagramról $1/I = 40 \text{ 1/A}$

ilyenkor folyik a legnagyobb áram a körben, mert az eredő ellenállás ekkor a legkisebb: $R_e = R + R_t$,
tehát ekkor $I = E / (R + R_t) \rightarrow 1/I = (R + R_t) / E = (800 + R_t) / 25 = 40 \rightarrow R_t = 200 \Omega$

d) Mit mutatnak a műszerek, ha a potenciométer csúszkája középen áll? (4 p.)

Ha a potenciométer csúszkája középen áll, akkor $R_1 = 5000/2 = 2500 \Omega$.

Az áram reciproka leolvasható a diagramról: $1/I = 140 \text{ 1/A} \rightarrow I = 1/140 = 0,00714 \text{ A} = 7,14 \text{ mA}$;
vagy az áram kiszámolható:

$I = E / (R + R_t + R_1) = 25 / (800 + 200 + 2500) = 25 / 3500 = 0,00714 \text{ A}$, ennyit mutat az ampermérő.

A V_3 voltmérő zérust mutat, mivel az ampermérő ideális (zérus ellenállású, így $U_A = R_A \cdot I = 0$).

A V_2 voltmérő az R -en eső feszültséget méri: $U_2 = R \cdot I = 800 \cdot 0,00714 = 5,71 \text{ V}$ -ot mutat.

A V_1 voltmérő a telep kapcsolófeszültségét méri:

$$U_k = E - R_t \cdot I = 25 - 200 \cdot 0,00714 = 23,57 \text{ V}.$$

Hőmérsékletmérés:

A szobahőmérsékletű, azaz $20 \text{ }^\circ\text{C}$ -os ellenálláshőmérőnk $80 \text{ }^\circ\text{C}$ -os termosztátban tesszük. 40 s múlva a hőmérő $50 \text{ }^\circ\text{C}$ -os.

a) Számoljuk ki az időállandót! (3 p.)

$$\Delta T_0 = 80 - 20 = 60 \text{ }^\circ\text{C}$$

$$40 \text{ s} \text{ múlva } \Delta T = 80 - 50 = 30 \text{ }^\circ\text{C}$$

$$\Delta T = \Delta T_0 \cdot e^{-t/\tau}: 30 = 60 \cdot e^{-40/\tau} \rightarrow \tau = 57,7 \text{ s}$$

b) Mikor lesz a hőmérő $65 \text{ }^\circ\text{C}$ -os? (2 p.)

$$\text{Vagy behelyettesítünk: } \Delta T = \Delta T_0 \cdot e^{-t/\tau}: 80 - 65 = 60 \cdot e^{-t/57,7} \rightarrow t = 80 \text{ s};$$

vagy azt használjuk fel, hogy 40 s alatt csökkent a kezdeti $60 \text{ }^\circ\text{C}$ -os hőmérséklet-különbség a felére, és $65 \text{ }^\circ\text{C}$ -nál a hőmérséklet-különbség éppen $80 - 65 = 15 \text{ }^\circ\text{C}$, vagyis most a $30 \text{ }^\circ\text{C}$ feleződött meg, amihez ugyanúgy 40 s kell, összesen tehát 80 s .

c) Mikor lesz a hőmérő $80 \text{ }^\circ\text{C}$ -os? (1 p.)

Soha, csak $t \rightarrow \infty$ esetén tart $80 \text{ }^\circ\text{C}$ -hoz.

d) Hány fokos a hőmérő 80 s -mal a termosztátba helyezés után (vagyis 40 s -mal azután, hogy $50 \text{ }^\circ\text{C}$ -ot mutatott)? (1 p.)

$65 \text{ }^\circ\text{C}$ -os, ld. a **b)** kérdést.

e) A hőmérő ellenállása $20 \text{ }^\circ\text{C}$ -on $109,62 \Omega$, $50 \text{ }^\circ\text{C}$ -on pedig $121,80 \Omega$. Számoljuk ki ebből a hőmérő ellenállását $0 \text{ }^\circ\text{C}$ -on (vagyis R_0 értékét), és a hőmérsékleti együtthatóját! (2 p.)

$$R(T) = R_0 (1 + \alpha (T - T_0)) :$$

$$109,62 = R_0 (1 + \alpha \cdot 20) \text{ és } 121,80 = R_0 (1 + \alpha \cdot 50)$$

$$\rightarrow \alpha = 4 \cdot 10^{-3} \text{ 1/}^\circ\text{C} \text{ és } R_0 = 101,5 \Omega$$